

ВЗАЄМОДІЯ ЕМОЦІЙНОГО Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО АСПЕКТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано значущість взаємодії емоційного й інтелектуального аспектів в освітньому просторі вищої школи.

Ключові слова: емоції, емоційний аспект, інтелектуальний аспект, вищий навчальний заклад.

У сучасному світі освіта є найважливішим механізмом трансляції цінностей, етичних норм, ідеалів і значень буття, без чого не може відбутися особистість, її громадянська позиція. Освіта є вищою цінністю та здійснюється на користь особи, громадянина, суспільства й держави. У самому понятті “освіта” закладена єдність інтелекту й емоцій. Дослідник І. Ільїнський вважає, що освіта – це “процес керівництва залученням молодих поколінь до тих форм відчуття, мислення та поведінки, цінностей і звичок, які характерні для суспільства на заданому етапі розвитку” [3, с. 165].

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХ століття”) інтелектуальний розвиток особистості визначено пріоритетним напрямом реформування освіти, який потребує не тільки певної кількості знань, а й умінь. Причому другий показник пов’язаний саме з розумовим розвитком молоді.

Освіта розглядається як засіб створення образу – духовної зовнішності людини, становлення якої відбувається під впливом моральних і духовних цінностей. Проте останнім часом освіта втратила головну свою функцію – розвиток духовності людини. Природничо-наукова спрямованість змісту забезпечує його матеріальну сторону. У системі освіти пріоритет віддається засвоєнню знань, набуттю практичних умінь, створенню образу Людини в індивідіві. Знання, на жаль, не стають системою цінностей для молоді, не завжди набувають особистісного сенсу.

Завдання освіти полягає в тому, щоб знання, здобуті у ВНЗ, перетворити на засоби діяльності, у процесі якої відбувається розвиток і становлення духовності майбутнього громадянина. Перетворення знання на засіб духовного збагачення особи сприяє тому, що студент перестає відчувати себе тільки об’єктом педагогічної дії і стає суб’єктом освітнього процесу.

Вимоги до сучасної освіти якісно змінюються: вищий освітній заклад покликаний не тільки давати знання, а й привчати майбутніх фахівців до вміння самостійно їх здобувати, творчо мислити, досягати поставлених цілей. У розв’язанні цих завдань важливо здійснювати перехід від навчання до самонавчання, самоосвіти, який неможливий без інтересу й стійкої потреби студентів у знаннях, задоволеності процесом їх здобуття.

Мета статті – проаналізувати значущість взаємодії емоційного й інтелектуального аспектів в освітньому просторі вищої школи.

Головний недолік традиційної вузівської освіти полягає в тому, що вміння мислити і діяти за певним алгоритмом, зразком, запропонованим викладачем, визнається головною цінністю. Але для людини важливо не тільки засвоювати навчальну інформацію, запам'ятовувати та відтворювати її, а й осмислювати, відчувати, переживати, діяти. Усі зусилля педагогів спрямовані на формування розумових умінь, а не менш важливий аспект становлення особистості – формування свідомості студента, його емоційної культури – залишається нерідко поза увагою викладача. Освіта при цьому відбувається як знеособлений процес, стає механічною, виконує свої функції без урахування емоцій, інтересів і можливостей особистості студента. Переведення знань у цінності неможливе тільки на основі інтелектуальних дій і без урахування опори на емоційну сферу особистості в навчанні.

Аналіз роботи сучасного ВНЗ дає змогу говорити про недоліки, що наявні в навчанні студентської молоді. Досвід показав, що лише одна третина студентів вважає, що пізнання нового в процесі навчання приносить їм задоволення; більше ніж одна п'ята частина не назвали жодної посправжньому значущої для них навчальної дисципліни; майже третина опитаних переконана, що більша частина програмового матеріалу, що вивчається, навряд чи їм стане в пригоді в практичній діяльності. За таких установок значно знижується навчальна мотивація й розвивальний вплив освітнього процесу на особистість студента.

Реальні дефекти сучасної освіти здатні згубно впливати на розвиток особи, обмежуючи сферу її потенційної самореалізації в майбутній професійній діяльності.

У соціальному досвіді молодої людини повинен бути хоча б невеликий успіх у навчальному житті. Для сучасного студента ВНЗ виступає полігоном радощів і засмучень, надій та розчарувань, успіхів і невдач. Від гами відчуттів, які майбутній фахівець переживає під час освітнього процесу, багато в чому залежить спрямованість розвитку особистості кожного студента – в позитивному або негативному плані.

Завдання професорсько-викладацького складу полягає в тому, щоб створювати для збагачення природної сфери кожної особистості умови, перебуваючи в яких, вона могла б через особисті зусилля, бажання, емоційний настрій та відповідальність боротися за власний успіх у житті. Важливо пам'ятати та прагнути не тільки досягнення успіхів у навчанні, а й враховувати інтереси студентів, їхні потреби в самодостатності та повазі з боку дорослих і співкурсників, з позицій особистісної відповідальності за себе й інших [4].

Навчання з урахуванням інтересів і потреб особистості студента не може бути реалізовано на основі жорсткої авторитарної установки, психологічного тиску з боку викладача. Формування людяності в людині, її громадянських і духовних прагнень неможливе без перетворення освітнього закладу з будинку для навчання на місце, де молодь “може вільно виражати свої думки, основані на їхньому життєвому досвіді і спостереженнях.

Інтерес з боку закладу до їхнього світу буде приносити їм почуття задоволення” [2, с. 61].

Модернізація сучасної освітньої практики, пошук шляхів підвищення якості освітнього процесу передбачає використання резервів особистості, її можливостей і здібностей, емоційно-вольової сфери у становленні творчої індивідуальності кожного студента.

Для задоволення потреби особистості в гармонійному її розвитку відволікати думки від хвилинних “дрібних справ, коли навколо стоять густою стіною великі ідеали, коли навколо стільки поля для роздумів про гармонійне, широке, красиве, – коли навколо точиться боротьба за те, що свідомо визнала своїм і дорогим наша особистість” [1, с. 256].

У зв’язку із цим освітні стандарти важливо доповнювати знаннями, що орієнтують навчання на повагу до особистості вихованця, формування його самостійності, встановлення довірливих відносин між викладачем й студентами, розвиток їхньої здатності до емоційної саморегуляції поведінки і спілкування учасників педагогічного процесу. Освіченість і емоційність, їх гармонія в особистому розвитку – важливі складові процесу навчання у ВНЗ.

Інформація, яку отримує студент, має пробуджувати емоції та відчуття. Основу навчання мають становити враження, досвід і активна інтелектуальна діяльність. Сплав знань і емоцій забезпечує якість знань. Перед розумним поглядом кожної людини з дитячих років має стояти яскрава перспектива її життя. Привабливі особливості навчальної роботи мають впливати на емоційну сферу студента, пробуджувати уяву й викликати живий інтерес.

Природою в людині закладений імпульс до емоційного й інтелектуального напруження її сил. Спирання в процесі навчання лише на сили розуму, без залучення емоцій і відчуттів може спричинити загибель усієї сукупності людських здібностей, адже сила людської природи полягає в гармонії інтелекту й емоцій. Вільні дії розуму та емоцій завжди виходять з інстинктивних дій, нерозривно пов’язані між собою, будучи підґрунтям якісної освіти, розвитку розумових та емоційних сил майбутнього фахівця.

Використання емоційного чинника як засобу оптимізації навчального процесу, важливої умови забезпечення якості освіти, підвищення його ефективності в розв’язанні пізнавальних завдань пов’язане з аналізом поняття “емоція”, його взаємодії з потребами, свідомістю, пізнавальною діяльністю студента [4].

У психологічному словнику емоції (від лат. – приголомшую, хвилюю) визначаються як “психічне відображення у формі безпосереднього відбиття переживання життєвого значення явищ і ситуацій, зумовленого відношенням їх об’єктивних властивостей до потреб суб’єкта. Будучи суб’єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності для їх задоволення, спонукаючи і спрямовуючи її” [5, с. 46].

У психологічній літературі значне місце відводиться вивченню ролі емоцій у життєдіяльності людини. Слід акцентувати увагу на далеко неоднозначному підході психологів до вирішення цієї проблеми.

С. Рубінштейн розглядає суть емоцій через ставлення людини до дійсності. Він вважає, що відчуття – це ставлення людини до світу, до того, що вона випробовує й робить у формі переживання, до навколишньої дійсності, що становить сферу відчуттів або емоцій людини. Емоції, на його думку, виражають стан суб'єкта і його ставлення до об'єкта, вирізняються полярністю, тобто можуть бути як позитивні, так і негативні [7]. Польський учений Я. Рейковський розглядає два аспекти емоційних процесів: а) відносини, коли емоції виступають специфічною формою відображення значення об'єктів для суб'єкта; б) відносини, коли емоції є формою активного ставлення людини до світу. Емоційні процеси об'єднують у собі три основні компоненти: емоційне збудження, зміст емоцій, знак емоцій. Позитивні емоційні процеси активізують діяльність, підвищують її результативність. Негативні емоції дезорганізують ту діяльність, яка призводить до їх виникнення, але організують дії, спрямовані на зменшення або усунення шкідливих дій [6].

Розглядаючи емоції як психічний процес, Я. Рейковський досліджував їх вплив на пізнавальні процеси. Він виділив чинники, що вибірково впливають на пізнавальні процеси: інтенсивність емоцій, особливість пізнавальних процесів та особливості суб'єкта, тобто його специфічні й відносно стійкі риси. На думку вченого, інтенсивність емоцій визначає різні рівні їх прояву в пізнавальних процесах. Ним виділено чотири рівні:

- нейтральний стан, тобто відсутність явно вираженого емоційного процесу;
- помірний рівень емоцій, коли емоція достатньо виразна, щоб усвідомлюватися, проте ще не настільки сильна, щоб стати поштовхом для перебігу дії;
- високий рівень, коли емоції керують діями людини, людина поводить емоційно;
- дуже високий рівень, тобто повне відключення всіх неемоційних механізмів, що регулюють поведінку [6].

Будь-які дії спричинять поведінку та вчинки особи, коли будуть нею емоційно прийняті, увійдуть до кола власних потреб, стануть її рішеннями й намірами. Головною емоційною одиницею, яка забарвлена певним ставленням, є переживання, яке виражає ставлення людини до явищ і подій, що відбуваються в житті, до інших людей, до самого себе. Емоційні особливості, що характеризують переживання людини, є провідними. Вони можуть бути позитивними й негативними, виступаючи якісними характеристиками емоційності особи.

Через емоції виражається ставлення майбутнього фахівця до студентського життя. Саме емоції студента визначають його ставлення до навчального процесу, до предметів, потребу в знаннях і інтерес до процесу здобуття знань. Нерідко викладач у практиці не бачить зв'язку між емоціями й пізнавальними потребами, деколи просто ігнорує емоційний чинник у навчанні, керуючись в основному принципом обов'язковості в оволодінні програмовим матеріалом.

Розглядаючи функції емоцій у створенні мотиваційного компонента навчальної діяльності, Н. Єфімова висловлює думку, що роль емоцій у цьому важко переоцінити, оскільки позитивні емоції, що виникають у процесі навчання, “налаштовують” молодь на цей процес. Але при цьому дослідниця не ототожнює емоції та мотиви. Це дві різні категорії явищ, що відображають особистісне, упереджене ставлення суб’єкта до світу. Процеси мотивації виконують функцію спонукання суб’єкта до діяльності, а емоційні процеси відображають і корегують перебіг мотиваційних процесів. Процес навчання починається з розкриття об’єктивної значущості, сформованої дії для значущої діяльності суб’єкта. Якщо в процесі навчання відбувається трансформація об’єктивної значущості матеріалу, що вивчається, в суб’єктивну, особистісну, то в студента виникає готовність до включення дії в значущу для нього діяльність. При цьому виникає мотиваційна готовність до дії, що виявляється у вигляді позитивної емоції. Якщо викладач може створити умови, у яких майбутній фахівець включає дію, що формується, в значущу діяльність, то в процесі виконання навчальних дій з’являються позитивні емоції, які супроводжують діяльність, підвищуючи тим самим ефективність інтелектуального чинника навчання[4].

Висновки. Отже, механізм гармонізації емоційного й інтелектуального аспектів виявляється в особливостях нервової системи, людської психіки. Для успішного здійснення гармонії інтелекту й емоцій викладачу необхідно чітко уявляти фізіолого-психологічну основу їх єдності та взаємодії.

Список використаної літератури

1. Вернадский В.И. Proetcontra / В.И. Вернадский. – СПб., 2000.
2. Глассер У. Школа без неудачников / У. Глассер. – М. : Прогресс, 1991.
3. Ильинский И. Образовательная революция / И. Ильинский. – М., 2002.
4. Кондрашова Л.В. Гармонізація інтелектуального та емоційного факторів навчання у забезпеченні якісної освіти учнів : навчально-методичний посібник на допомогу вчителю-практику / Л.В. Кондрашова, Н.Є. Федорова, А.Г. Міняйленко. – Кривий Ріг, 2008. – 274 с.
5. Психология: словарь / [под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1990.
6. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций : пер. с польск. / Я. Рейковский ; вступительная статья В.К. Вильнюса. – М. : Прогресс, 1979.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946.

Борисенко В.М. Взаимодействие эмоционального и интеллектуального аспектов в образовательном пространстве высшей школы

В статье проанализирована значимость взаимодействия эмоционального и интеллектуального аспектов в образовательном пространстве высшей школы.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональный аспект, интеллектуальный аспект, высшее учебное заведение.

Borisenko V. The interaction of emotional and intellectual aspects of the educational space of higher education

The article analyzes the significance of the interaction of emotional and intellectual aspects of the educational space of higher education.

Key words: emotion, the emotional aspect, intellectual aspect of higher education.